

Ks. JÓZEF SWASTEK

„Przez szkołę miłości, gorliwość duszpasterską, bogactwo nauki, urok wymowy i przez i inne znakomite cechy św. Bernard, opat z Clairvaux ukazał w wyjątkowy sposób Kościół, przyciągnął i przyciąga do siebie ludzi każdej epoki” (List Ojca świętego Jana Pawła II do opatów generalnych cystersów i trapistów z okazji 900 rocznicy urodzin świętego opata z Clairvaux; „Słowo Powszechne”, nr 162, 22 VIII 1990r., s. 4)

ŚW. BERNARD Z CLAIRVAUX JAKO WSPÓLZAŁOŻYCIEL CYSTERSÓW

Św. Bernard z Clairvaux należy bez wątpienia do najwybitniejszych ludzi średniowiecza. Bez znajomości jego prac naukowych trudno byłoby zrozumieć ducha reformy gregoriańskiej w Europie, ducha monastycyzmu w szczytowym okresie średniowiecza oraz kierunku rozwoju myśli teologicznej. Jest on twórcą mistyki średniowiecznej. Jego prace w wydawnictwie J. Mabillona obejmują cztery tomy (182-185) *Patrologii łacińskiej Migne'a*. W 1957 roku zapoczątkowano w Rzymie edycję „*Sancti Bernardi opera omnia*”, wykorzystując do niej najstarsze manuskrypty z XII i XIII wieku.¹

W hagiografii światowej należy do gwiazd pierwszej wielkości. Historia nazwała go „olbrzymem”, „niekoronowanym władcą Europy XII stulecia” i najwybitniejszym intelektualistą i mężem Kościoła w pierwszej połowie XII wieku.

Z polecenia papieża Eugeniusza III (1145-1153) zorganizował drugą wyprawę krzyżową obejmującą około 200 000 rycerzy, która wyruszyła do Palestyny przeciwko Turkom. Tam skromny i schorowany zakonnik w skutek nadmiernych postów i umartwienia wywierał ogromny a nieraz i decydujący wpływ na wszystkie sprawy ówczesnego Kościoła. Był doradcą papieży. Królów, książąt i biskupów. Jest on patronem Francji. Wystawiano mu mnóstwo pomników na czele z artystycznie wykonaną jego podobizną w

¹ S. Kiełtyka, *Wprowadzenie do dzieła św. Bernarda z Clairvaux pt. „O miłowaniu Boga”*, tłum. S. Kiełtyka, Kraków 1991 s.11.

Clairvaux oraz w Dijon. Napisano o nim tysiące dzieł biograficznych. Ikonografia związana z jego imieniem obejmuje przeszło 500 obrazów najwybitniejszych mistrzów z Murillo i Galetti na czele.² Dnia 17 X 1990 r. W Citeaux koło Dijon – macierzy Cystersów, poświęcono mu – z okazji 900 rocznicy jego urodzin – w obecności przedstawicieli europejskich konferencji biskupich okazałą świątynię.³

Bernard z Clairvaux skupił bardzo wiele tytułów do wielkości. Był niezrównanym kaznodzieją. Słuchali go z zapartym tchem jako proroka przemawiającego w imieniu Boga papież, cesarz, królowie, biskupi, duchowieństwo i wierni. Był głosicielem prostoty ewangelicznej i niespożytym wprost sługą Ewangelii i piewcą czci Matki Bożej. W dziedzinie upowszechniania kultu Bogarodzicy można go jedynie przyrównać do papieża Piusa XII i Jana Pawła II. Podziwiany i uwielbiany przez jednych był też zwalczany przez swych przeciwników. Ale nawet i w walce umiał ukazać wielką szlachetność swego serca.

Choć umiłował zacisze klasztorne, modlitwę i kontemplację, to jednak nigdy nie chciał się izolować od świata, od ludzi. Aby zaradzić trudnym problemom kościelnym i społecznym wyjeżdżał, i to często, z opactwa w Clairvaux i wpływał na dygnitarzy duchownych i świeckich, aby podjęli potrzebne reformy. Dzięki owym wyjazdom wywarł on istotny wpływ na reformę życia zakonnego innych opactw, domów zakonnych, na czele z Cluny, na teologów i pisarzy z Dantem na czele, na papieży i biskupów na czele z papieżem Eugeniuszem III i metropolitą Sens – Henrykiem. Odznaczał się również rzadko spotykanym w życiu talentem organizacyjnym i wiedzą filozoficzną, teologiczną, humanistyczną.

Dla Europy XII wieku okazał się mężem opatrnościowym podobnie jak św. Benedykt z Nursji dla wieku VI, św. Franciszek z Asyżu dla wieku XII, św. Ignacy Loyola dla wieku XVI, św. Jan Bosko dla wieku XIX czy Jan Paweł II dla wieku XX.⁴ Osoba św. Bernarda z Clairvaux wywołuje powszechny respekt nawet u tych uczonych, którzy nie podzielają jego poglądów jedynie nie żyjący już dzisiaj redaktor Tygodnika Powszechnego Tadeusz Żychiewicz uznał św. Bernarda z Clairvaux za „prekursora wielkich

² S. Kiełtyka, *Święty Bernard z Clairvaux*, Kraków 1983, s.6-7.

³ K. Jackiewicz, *Święty Bernard Opat z Jasnej Doliny*, Kraków 1990, fot. Nr 2; H. G., *Od Burgundii aż po Kraków. 900 lat Cystersów*, Głos, nr 182, 23 IX 1998, s.7.

⁴ S. Kiełtyka, *Święty Bernard z Clairvaux*, s.7-8. – Tenże, *Wprowadzenie do dzieła św. Bernarda z Clairvaux pt. „O miłowaniu Boga”*, s.10; J. Kłoczowski, *Wspólnoty chrześcijańskie. Grupy życia wspólnego w chrześcijaństwie zachodnim od starożytności do XV wieku*, Kraków 1964, s.220; T. Dzidek, *Mistrzowie teologii. Prezentacja – antologia tekstów – dyskusja*. Współpraca E. Hop OSC, A. Horowski OFCap., M. Kita, P. Sikora, Kraków 1998, s.239-240.

inkwizytorów”⁵ Ta jego bezzasadna wypowiedź kłóci się z ustaleniami dobrego znawcy działalności Białego Opaty - jak powszechnie określano św. Bernarda z Clairvaux to jest z Jasnej Doliny - Edwarda Tretera, który uznał go za „prekursora ekumenizmu i teorii dwóch płuc chrześcijaństwa” oraz obrońcę Żydów.⁶ Broni natomiast Tadeusz Żychiewicz kacerza Abelarda jako jego zdaniem świetnego dialektyka o umyśle wszechstronnym i subtelnym.⁷

Niedawno zmarły ojciec dr Paweł Szczaniecki w książce poświęconej Tyńcowi napisał, że w pobenedyktynskim klasztorze w Sandomierzu stoi ambona, która przedstawia drzewo wyrastające z boku zakonodawcy św. Benedykta z Nursji. Z pnia benedyktynskiego wyrosły na przestrzeni dziejów nowe odgałęzienia zachowujące tą samą regułę. Jednym z tych odgałęzień są Cystersi.. Na ogół zakony czy zgromadzenia wywodzą swą nazwę od miejscowości, w których powstały, np.: Kameduli od Camaldoli, Kartuzi od Chartreuse lub założycieli, np.: Bazylianie od św. Bazylego, Dominikanie od św. Dominika.⁸

Zakon Cystersów powstał w XI wieku. Ich założyciel św. Robert, opat z Molesme (ur. około 1028 – zmarł w 1109 r.) dążył do przywrócenia karności zakonnej według reguły św. Benedykta. Jego ideałem było oderwanie się od zewnętrznego świata, prostota, wzorowe ubóstwo. Jego poglądy podzielała grupa 21 zakonników w Molesme. Wśród nich znaleźli się późniejsi opaci w Citeaux: św. Alberyk i św. Stefan Harding. Za zgodą władzy duchowej opat Robert w 1075 roku opuścił opactwo w Molesme i założył wraz ze swoją grupą współbraci – w odległości około 20 km od Dijon – nowe opactwo zwane Nowym Klasztorem w Citeaux w północnej Burgundii. Znajdowało się ono na bagnistej i ustronnej dolinie otoczonej lasami. Od tej miejscowości Citeaux (po łacinie Cistercium) wywodzi się nazwa Cystersów.⁹

Nowozbudowany konwent został w dniu św. Benedykta, to jest 21.03.1098 r. uroczystie poświęcony. Dzień tego poświęcenia uchodzi za datę powołania w Kościele nowego zakonu. Jego pierwszym opatem został Robert z Molesme. Zorganizował on w Citeaux znakomity ośrodek życia klasztorowego. Pod jego duchowym wpływem pozostawał przez pewien okres czasu twórca Kartuzów św. Bruno (1030 – 1101), który w Burgundii założył

⁵ T. Żychiewicz, *O św. Bernardzie z Clairvaux przeciwniku Abelarda i nowoczesnego Paryża*, Tygodnik Powszechny, nr 34, 21 VIII 1994, s.4.

⁶ E. Treter, *Doctor Mellifluus, Powściągliwość i praca*, 2(1992) s.7.

⁷ T. Żychiewicz, *O św. Bernardzie z Clairvaux*, s.2.

⁸ K. Jackiewicz, *Miłość bez miary. Historia Cudownego Krzyża w Bazylice Ojców Cystersów w Krakowie-Mogile*, Kraków 1986, s.17.

⁹ J.w. Zob. także W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii*, t. I, Filozofia starożytna i średniowieczna, Warszawa⁶1986, s.251-254.

swoją pustelnię.¹⁰ Święty Robert nie zabawiał jednak długo w Citeaux. Na prośbę zakonników w Molesme i na polecenie papieża Urbana II powrócił do Molesme, do swojego dawnego opactwa, gdzie żył i pracował aż do swej śmierci. Po odejściu św. Robert z Citeaux opactwo w Molesme przeżywało pewien kryzys. Po powrocie św. Roberta do Molesme opatem nowego klasztoru cysterskiego w Citeaux został były przeor z Molesme św. Alberyk.

Jako opat w Citeaux zmienił on czarny habit zakonników z czarnego na biały, lub szary z czarnym szkaplerzem. Zmiana ta była podyktowana duchem ubóstwa nowego Zakonu. Biały habit nie farbowany był tańszy od czarnego. Od czasu zmiany habitu zakonników z Citeaux nazywano białymi mnichami w odróżnieniu od Benedyktynów noszących czarne habit, zaś opatów z Citeaux zaczęto również nazywać białymi opatami. Jedną z zachowanych i opowieści mówi, że opatowi Alberykowi ukazała się Matka Boża i wręczyła mu białą kukulłę, to jest białą szatę chórową, aby Cystersi modląc się w kościele opackim przypominali wiernym aniołów adorujących w niebie Trójcę Przenajświętszą. W stallach kościoła cysterskiego w Mogile znajduje się obraz przedstawiający tę scenę. Alberyk sprawował funkcję opata aż do swej śmierci w 1109 roku. Jest on pierwszym opatem, który spoczął w Citeaux.¹¹

Trzecim chronologicznie opatem w Citeaux został św. Stefan Harding, Anglik. Rządy sprawował od 1133. Przed przybyciem z Anglii do Europy miał on dosyć długi starz życia zakonnego. W Europie udzielił trudy życia zakonnego przy opacie Robercie w Molesme i Citeaux, a następnie przy Alberyku.¹² Jako opat Citeaux ma on wielkie zasługi na polu organizacyjnym. Dzięki jego niestrudzonym zabiegom papież Kalikst II zatwierdził w 1103 roku nowy zakon Cystersów.

Wielkim dziełem św. Stefana Hardinga jest tzw. CARTA CARITATIS, to jest Księga Miłości. Stanowi ona nie przedawnioną konstytucję zakonu. Jej osnową jest troska o miłość wśród zakonników. Św. Stefan Harding marzył, aby codzienne życie Cystersów przypominało styl pracy i modlitwy chrześcijan w Jerozolimie czy Antiochii, gdzie wiernych nazwano uczniami Chrystusa.¹³ Tekst Karty Miłości w ciągu wieku XII ulegał zmianom. Karta Miłości z 1114 ujmowała zasady stosunku macierzyńskiego opactwa w Citeaux do innych klasztorów cysterskich, sprawy jednakowego

¹⁰ J. K ł o c z o w s k i , *Wspólnoty chrześcijańskie*, s.208-211; zob. tenże, *Młodsza Europa. Europa Środkowo-Wschodnia w kręgu cywilizacji chrześcijańskiej średniowiecza*, Warszawa 1998, s.292.

¹¹ K. J a c k i e w i c z , *Miłość bez miary*, s.19; zob. tenże, *Święty Bernard Opat z Jasnej Doliny*, s.82.

¹² J. K ł o c z o w s k i , *Wspólnoty chrześcijańskie*, s.214-215.

¹³ Zob. B. K u m o r , *Historia Kościoła*, cz. 1: Starożytność chrześcijańska, Lublin 1973, s.29.

przestrzegania reguły benedyktyńskiej oraz jednakowego sprawowania liturgii. Dla zabezpieczenia jedności w zakonie Karta Miłości ustanowiła tzw. Kapitułę generalną złożoną z opatów poszczególnych opactw. Zbierała się ona co roku w dniu 14 września pod przewodnictwem opata klasztoru macierzystego z Citeaux. Kapituła stanowiła najwyższą władzę w zakonie Cystersów. Za rządów św. Stefana Hardinga doszła 1119 roku do pewnych zmian w Karcie Miłości. W latach 1152 i 1190 uległa ona dalszym modyfikacjom. Po roku 1190 zmiany w Karcie Miłości nie były już włączane do tekstu, ale umieszczano je w dodatkach.¹⁴

Św. Stefan Harding zaprowadził u Cystersów – wzorem Walombrozan założonych przez św. Jana Gwalberta /+1073/ nowicjat oraz instytucję braci konwersów, to jest braci laików. Ich głównym zajęciem była – obok modlitwy – praca na roli i w gospodarstwach Cystersów. Przebywali oni w zasadzie z wyjątkiem soboty i niedzieli poza klasztorem. Należy tu zaznaczyć, iż do pracy fizycznej – przez kilka godzin codziennie – byli zobowiązani także zakonnicy posiadający święcenia kapłańskie.

Cystersi – w świetle przepisów zakonnych z XII wieku – spożywali tylko raz dziennie skromny posiłek. Nie spożywali nie tylko mięsa, ale także ryby i nabiału. Spali we wspólnych dormitoriach w habitach. Nie używali jeszcze w XII wieku ani koszul ani też bielizny osobistej. Zakonnicy chórów odmawiali w ciągu tygodnia 150 psalmów, podczas gdy Benedyktyni z kongregacji kluniackiej odmawiali w ciągu dnia 210 psalmów.

Brewiarz odmawiali nie tylko w ciągu dnia, ale również w nocy w nieogrzanym kościele.¹⁵ Te trudne warunki życia były powodem wielkiej śmiertelności zakonników w Citeaux. Wydawało się niekiedy, iż to zreformowane opactwo w Citeaux wymrze całkowicie. Legenda mówi, iż opat Stefan Harding nakazał jednemu z umierających zakonników zapytać się pośmiertnie Pana Boga, czy jest jego wolą śmierć wszystkich zakonników. Po śmierci ów zakonnik powiedział św. opatowi Stefanowi, iż w niedługim czasie zapuka do furty klasztornej młody rycerz w otoczeniu licznych przyjaciół.¹⁶

W 1112 roku przybył do furty klasztornej młody rycerz Bernard z Clairvaux wraz z trzydziestoma towarzyszami. Wśród nich było aż czterech jego braci, jeden wuj, trzech kuzynów. W historii Cystersów rok 1112 ma wyjątkowe znaczenie. Dzięki Bernardowi z Clairvaux Cystersi stali się

¹⁴ J. K ł o c z o w s k i , *Wspólnoty chrześcijańskie*, s.212. „Karta miłości” stała się pierwszą konstytucją Cystersów. Zatwierdził ją w 1119 roku papież Kalikst II. Darzył on szczególnymi względami Cystersów. Wyraził nawet życzenie, aby po jego śmierci w Citeaux spoczęło jego serce; K. J a c k i e w i c z , *Święty Bernard*, s.34.

¹⁵ J. K ł o c z o w s k i , *Wspólnoty chrześcijańskie*, s.214-215.

¹⁶ K. J a c k i e w i c z , *Święty Bernard*, s.86.

jednym z najważniejszych w średniowiecznym Kościele zakonów. Stali się także pierwszym w historii międzynarodowym zakonem, który objął swym zasięgiem nie tylko Europę zachodnią, ale także i kraje Europy środkowowschodniej. W dniu śmierci Bernarda z Clairvaux, to jest 20 VIII 1153 zakon liczył aż 339 opactw. Aż 68 konwentów cysterskich zostało założonych przez Bernarda z Clairvaux. Opactwu w Clairvaux – na czele którego stał przez okres 38 lat Bernard – podlegało aż 167 opactw. Choć umiłował on totalnie samotność i życie w ciszy, to aż 25 lat na owych 38 lat rządów opackich, spędził poza furta klasztoru Clairvaux zwanym też Jasną Doliną.¹⁷ Pod koniec XIII liczba cysterskich opactw zwiększyła się do około 700. Mieszkało w nich około 11 500 zakonników. W chwili śmierci św. opata Stefana Hardinga to jest w 1134, cystersi mieli tylko 34 konwentów.¹⁸

Św. Bernard z Clairvaux przyszedł na świat w 1090 roku w miejscowości Fontaine 9 koło Dijon, we wschodniej części Burgundii. Ojciec jego Tescelin był rycerzem i doradcą księcia Burgundii Hugona II. Od tegoż księcia otrzymał on warowny zamek Fontaine. Był też właścicielem dziedzicznych dóbr w Châtillon nad Sekwaną, gdzie znajdował się jego rodzinny dom. Był on człowiekiem wysokiego wzrostu o bujnych i gęstych włosach przechodzących w rudawy odcień. Cechowała go pobożność i prawość charakteru oraz odwaga w działaniu. Wszystkie te cechy odziedziczył po nim syn Bernard. Po matce Alecie przejął głęboką pobożność i miłość do Matki Boskiej. Aleta była córką księcia Bernarda de Montbard, którego zamek znajdował się kilkadziesiąt kilometrów na północ od Dijon. Rodzice Alety marzyli o tym, żeby poświęciła się Bogu jako zakonnica w jednym z klasztorów benedyktyńskich. U benedyktynek otrzymała dobrą formację intelektualną i duchową. U nich też nauczyła się dobrze języka łacińskiego, znajomości i Biblii i sztuki haftu oraz robót kobiecych. Posłuszna jednak woli swego ojca poślubiła w młodym wieku Tescelina.¹⁹ Jej małżeństwo było udane i przypominało pod wieloma względami życie małżeńskie księcia Henryka Brodatego ze św. Jadwigą Śląską. Aleta – podobnie jak i św. Jadwiga – została matką siedmiorga dzieci: Gwidona, Gerarda, Bernarda, Humbeliny, Andrzeja, Bartłomieja i Niwarda. Jako żona i matka wytwarzała w domu pogodną atmosferę. Dużo czasu poświęcała – podobnie jak i św. Jadwiga Śląska – ubogim. Wszystkie dzieci Tescelina i Alety poświęciły się Bogu w zakonie. Siostra Bernarda – Humbelina żyła przez pewien krótki okres czasu w związku małżeńskim z Gwidonem z Marey. Pod wpływem swego brata Bernarda i za zgodą swego

¹⁷ S. Kiełtyka, *Wprowadzenie do dzieła św. Bernarda z Clairvaux pt. „O miłowaniu Boga”*, s.10.

¹⁸ K. Jackiewicz, *Św. Bernard*, s.86-87; Tenże, *Miłość bez miary*, s.19-20.

¹⁹ Tenże, *Święty Bernard*, s.16-18, 35-38. Matka Aleta zmarła, gdy jej syn Bernard miał zaledwie 17 lat; K. Jackiewicz, *Miłość bez miary*, s.22.

małżonka wstąpiła do klasztoru. Także i ojciec św. Bernarda po śmierci swej małżonki wstąpił do Cystersów. Zmarł na rękach św. Bernarda jako zakonnik w otoczeniu swych synów i został pochowany w opactwie cysterskim w Clairvaux.²⁰

Bracia Bernarda poświęcili się zawodowi rycerskiemu. Jedynie Bernard z zamiłowaniem oddał się nauce. Odbił w młodości rzetelne studia w Chatillon nad Sekwaną w szkole klasztornej kanoników regularnych św. Augustyna. Posiadał on wybitne uzdolnienia do studiów filozoficznych i teologicznych oraz do przedmiotów ścisłych. Był też obdarzony rzadkim talentem literackim i poetyckim.²¹ W czasie studiów przeżył bardzo boleśnie śmierć swej matki. W 1250 r. jej ciało spoczęło obok świętych relikwii jej syna kanonizowanego w 1174 roku.

W czasie studiów wielkim sentymentem darzył dzieła klasyków starożytnych oraz pisma ojców Kościoła szczególnie zaś umiłował prace Doktora łaski – św. Augustyna z Hippony i św. Ambrożego – biskupa Mediolanu. Z zamiłowaniem studiował także dzieła pierwszych scholastyków i współczesnych mu teologów.²² Po wstąpieniu do Cystersów przez okres trzech lat przebywał w Citeaux. Po trzech latach opat św. Stefan Harding wysłał go wraz z 12 współbraćmi do Clairvaux, aby utworzył jako opat nowy konwent cysterski. Opat św. Stefan odkrył w nim zdolności przywódcze i ogromną siłę oddziaływania pozytywnego na otoczenie.

Miejscowość Clairvaux położoną ponad 100 km od Citeaux ofiarował Cystersom książę Troyes Hugo II. Odległość tę Bernard wraz z 12 współbraćmi odbył pieszo. Zbudował tutaj kościół wraz z klasztorem; wkrótce miejscowość Clairvaux (Claire Vallee – Jasna Dolina), zwaną dotąd „kryjówkę rozbójników” zasłynęła jako okolica dorodnych drzew owocowych, jarzyn i zboża. Opat Bernard poświęcił ją Najświętszej Maryi Dziewicy. W latach 1113-1115 powstały jeszcze – obok opactwa w Clairvaux – opactwa cysterskie w miejscowościach: La Ferté, Pontigny i Morimond. Były one filiami Citeaux i dały początek licznym konwentom cysterskim w całej Europie.²³ Klasztory w Citeaux oraz w Clairvaux zostały nazwane przez św. opata Stefana Hardinga „szkołami pierwotnego Kościoła” (Exordium magnum ordinis Cisterciensis), gdyż były

²⁰ J.w., *Święty Bernard*, s.110.

²¹ J.w., s. 24-35; S. Kiełtyka, *Wprowadzenie do dzieła św. Bernarda z Clairvaux pt. „O miłowaniu Boga”*, s.7-8.

²² J.w., s.8-9.

²³ K. Jackiewicz, *Miłość bez miary*, s.19-20; Tenże, *U stóp Jezusa i Maryi. Nabożeństwo do św. Bernarda*, Kraków-Mogiła 1990, s.19-20.

naśladowaniem stylu życia pierwszych chrześcijan w zakresie cnoty miłości.²⁴

Należy tu zauważyć, iż Cystersi – odmiennie niż Benedyktyni – osiedlali się zwykle na dolinach, nazywanych z zasady dolinami Maryi Niepokalanej. Benedyktyni wzorem swego założyciela, który założył opactwo na Monte Cassino, budowali klasztory na szczytach wzniesień czy gór. Utało się z czasem powiedzenie „Benedictus montes, Bernardus valles amabat”, (Benedykt ukochał góry a Bernard doliny).²⁵

Dzięki przymiotom ducha i zdolnościom organizacyjnym św. Bernarda konwent w Clairvaux stał się jednym z najludniejszych klasztorów w Europie. Liczył, bowiem około 500 zakonników (w tym było 300 braci konwersów). Wielką ilość adeptów do zakonu Cystersów zyskiwał wskutek rzadkich talentów oratorskich oraz głębokiej ascezie św. Bernarda. Nadmierna asceza osłabiła jednak, już we wczesnych latach życia zakonnego, jego organizm, dlatego też przedwcześnie, w wieku zaledwie 63 lat odszedł do wieczności. Gdy tylko gdzieś wygłosił kazanie lub przemówił natychmiast wzrastała w danej okolicy liczba chętnych do życia w klasztorze Cystersów. I tak, na przykład, gdy wygłosił kazanie w słynnej szkole w Chalon, to po tym kazaniu wszyscy profesorowie i studenci zrezygnowali z pracy naukowej i poszli w ślady św. Bernarda. Sam jego widok – jak powiedział o nim jeden ze współczesnych zakonników – przekonywał słuchaczy i to zanim jeszcze zdarzył „otworzyć usta”²⁶ Jego zaś biograf napisał, że „matki ukrywały swych synów a żony mężów”, aby nie ściągnęła ich do klasztorów cysterskich atrakcyjność Bernarda.²⁷ Należy on bowiem do największych mistrzów średniowiecznej mowy i języka jako miodopłynny kaznodzieja. Tajemnicą jego powodzenia była nade wszystko autentyczna świętość i głębokie życie wewnętrzne. Za przyczyną Matki Bożej uzyskał dar kontemplacji Trójcy Przenajświętszej.²⁸

Dzięki jego sławie do Cystersów przyłączały się za jego życia kongregacje zakonne w Hiszpanii, Italii, Anglii, Finlandii. W dalekiej Szwecji powstało słynne na całą Europę opactwo Cystersów w Alvastra, gdzie miała wizje nadprzyrodzone święta Brygida Szwedzka zwaną powszechnie już w średniowieczu Mistyczką Północy.²⁹ Zasługą Bernarda

²⁴ S. Kiełtyka, *Wprowadzenie do dzieła św. Bernarda z Clairvaux pt. „O miłowaniu Boga”*, s.20.

²⁵ K. Jackiewicz, *Miłość bez miary*, s.18.

²⁶ J. Kłoczowski, *Wspólnoty chrześcijańskie*, s.220.

²⁷ H. Kostrzański, *Dziedzictwo białych mnichów*, Szczyrzyc 1991, s. 32.

²⁸ S. Kiełtyka, *Wprowadzenie*, s.28.

²⁹ H. Kostrzański, *Dziedzictwo białych mnichów*, dz.cyt., s.33; Zob. także J. Swastek, *Św. Brygida Szwedzka i zakon Najświętszego Zbawiciela ze*

jest także i to, iż nadał Cystersom profil maryjnej duchowości. Jest on bowiem autorem modlitwy „Pomnij o Najświętsza Maryjo Panno” Jest również – według tradycji – autorem końcowych słów modlitwy „Witaj Królowo” Chodzi w niej o jego słowa: „O łaskawa, o litościwa, o słodka Panno Maryjo”³⁰ Główną treścią jego przepowiadania o Matce Bożej było Boże Macierzyństwo. Istotę zaś autentycznej miłości wiernych do Bogarodzicy winno być – w jego przekonaniu – naśladowanie Jej cnót.³¹

Św. Bernard z Clairvaux jest także autorem reguły zakonnej, spokrewnionych duchowo z Cystersami, Templariuszy. Nosili oni – wzorem Cystersów – biały płaszcz z czerwonym krzyżem.³²

Jego wielka aktywność na arenie międzynarodowej nie podobała się wielu pracownikom Kurii Apostolskiej w Rzymie na czele z jej kanclerzem Emerykiem. Zarzucił on opatowi z Jasnej Doliny, czyli z Clairvaux, że zajmuje się sprawami, które są w gestii biskupów. W jego odczuciu powinien się on – jako zakonnik – zajmować wyłącznie sprawami życia klasztornego. W końcowej części listu skierowanego do Bernarda opata z Clairvaux napisał: „Żaby winne siedzieć w bagnach i sadzawkach a nie wychodzić na świat i niepokoić Stolicy Apostolskiej”³³ Była to aluzja wysokiego przedstawiciela Kurii apostolskiej do Cystersów, którzy budowali klasztory w miejscach podmokłych i bagnistych.³⁴

Dzięki wyjątkowej i opatrnościowej a także i prawodawczej działalności świętego Bernarda, opactwo w Citeaux nie mogło z czasem pomieścić opatów, którzy co roku zjeżdżali się do swego macierzystego opactwa na kapitułę zakonną.

Pozycja Bernarda Clairvaux jeszcze się umocniła, gdy w 1133 roku zrezygnował z funkcji opata macierzystego klasztoru Cystersów – opat święty Stefan Harding. Przyczyny jego rezygnacji nie są w nauce dostatecznie wyjaśnione. Być może, iż zadecydowały o tej jego decyzji sprawy organizacyjne. Prawdopodobnie opat Święty Stefan wyrażał obawy o formację Cystersów na skutek stale zwiększającej się ich liczby. Bał się, aby ich ilość nie odbiła się niekorzystnie na duchowej jakości. Następca świętego Stefana – opat Gwido z Tres Fontaines nie utrzymał się długo na stanowisku opata macierzystego konwentu. Po nim funkcję opata w Citeaux sprawował Raynand z Clairvaux. Sprawował swój urząd aż do roku 1151 to

szczególnym uwzględnieniem klasztorów na ziemiach polskich, Lublin 1986, s.26; Zob. P. Chiminelli, *La Mystica del Nord*, Roma 1948.

³⁰ K. Jackiewicz, *U stóp Jezusa i Maryi*, s.14-18.

³¹ J.w., s.14.

³² K. Jackiewicz, *Święty Bernard*, s.123-124.

³³ J.w., s.125.

³⁴ Przedstawicielem tym był Kanclerz Stolicy Apostolskiej – kardynał Emeryk. Zob. K. Jackiewicz, *Święty Bernard*, s.124-125.

jest do swej śmierci. Jego następca opat Goswin z opactwa Bonnevaux (filia Citeaux) przeprowadził na kapitule generalnej w 1152 roku uchwałę zabraniającą fundowania nowych konwentów cysterskich oraz inkorporowania innych opactw do Cystersów.³⁵ W tym czasie święty Bernard z Clairvaux wskutek choroby i załamania duchowego, po drugiej nieudanej wyprawie krzyżowej, był już mniej aktywny.³⁶

Zasługą świętego Bernarda z Clairvaux jest przeprowadzenie w 1135 roku na zlecenie kapituły zakonnej – reformy ksiąg liturgicznych (gradułów, antyfonarz, procesjonał, psalterz) w oparciu o pierwowzór muzyczny Św. Grzegorza Wielkiego (+ 604).³⁷ Należy również podnieść i to, iż papież Innocenty II, który zawdzięczał Bernardowi z Clairvaux utrzymanie się na tronie papieskim w czasie nieszczęsnej schizmy wywołanej przez antypapieża Anakleta II potwierdził dla Cystersów niezależność od władzy biskupów diecezjalnych. Przywilej egzempcji od władzy diecezjalnych biskupów nadał Cystersom po raz pierwszy w roku 1100 papież Paschalis. Po raz trzeci zatwierdził egzempcję dla Cystersów już po śmierci św. Bernarda z Clairvaux – papież Lucyniusz III w 1184 roku. Egzempcja Cystersów od władzy biskupów miała ogromnie doniosły wpływ na ich rozwój oraz działalność w dziedzinie organizacyjnej oraz agrarnej i przemysłowej i to niemal we wszystkich państwach kontynentu europejskiego.

Bez św. Bernarda zakon Cystersów nie odegrałby takiego znaczenia w Europie na niwie eklezjalnej i kulturalnej. Wpływy św. Bernarda z Clairvaux doszły do zenitu, gdy na tronie papieskim zasiadł jego uczeń z opactwa w Clairvaux Eugeniusz III. W opactwie w Clairvaux pełnił on przez pewien okres czasu funkcję palacza.

Choć życie i działalność św. Bernarda z Clairvaux jest dokładnie opisane to wydaje się, iż istnieją jeszcze możliwości badawcze w zakresie uchwycenia wszystkich przejawów wpływu Cystersów na średniowieczną Europę szczególnie w XII wieku.

Zasługi św. Bernarda z Clairvaux ogłoszonego przez papieża Piusa VIII w 1830 roku doktorem Kościoła, oraz – z nadania powszechnego – doktorem Matki Boskiej są tak wielkie, iż można go zaliczyć – obok św. Roberta z Molesme, św. Alberyka i św. Stefana z Citeaux – do współzałożycieli Cystersów.³⁸ Jego bowiem duchowość odbiła się bardzo korzystnie na roli Cystersów w działalności ewangelizacyjnej, kulturalnej i gospodarczej, Kontynentu europejskiego.